

Q. F. F. Q. S. I. D. T. O. M.
DISSERTATIO GRADUALIS
PRÆSTANTIAM
HOMINIS PRÆ BRUTIS
EXPONENS,

Cujus

PARTEM POSTERIOREM,

Consensu Ampliff. Facult. Phil. in Reg. ad Auram Acad.

PRÆSIDE

VIRO MAX. REVER. atque CELEBERRIMO

D: NO **C A R O L O**
MESTERTON,

S. S. Theol. DOCT. Log. & Metaph. PROF. Reg. & Ord.

Publico examini modeste submittit

STIPENDIARIUS REGIUS

ALEXANDER FALANDER.

OSTROBOTNIENSIS.

In AUDITORIO MAJORI Die XVIII. Decemb.

Anno MDCCLXII.

H. A. M. C.

A B O Æ,

Impressit JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

Ab 1000 G. 3. Genssen

VIRO Admodum Reverendo atque Præclarissimo,
Dn. Mag. MATTHIÆ PAZELIO,
Pastori in Limingo longe Dignissimo & vicini Districtus Præ-
posito gravissimo, Fautori quavis animi veneratione
semper prosequendo.

VIRO Plurimum Reverendo atque Præclarissimo,
Dn. JOHANNI KRANCK,
Pastori in Cusa no Meritissimo, Patruo uti Propensissimo, ita ve-
nerabunda mente in tumultum usque colendo.

VIRO Plurimum Reverendo atque Præclarissimo,
Dn. JOHANNI FORSHÆLL,
Sacellano in Limingo & Törnävä meritissimo, Fautori quovis
observantiæ cultu semper venerando.

VIRO Plurimum Reverendo atque Præclarissimo,
Dn. Mag. JOHANNI SALMENIO,
Sacellano in Calajoki & Hapajärvi adcuratissimo, affini opti-
mo & quavis observantia nunquam non prosequendo.

Tenuem hanc Opellam Vobis, Patroni & Fau-
tesseram, precibus ardentissimis, pro Vestra ve-
fundendis, dat, dicat consecratque

NOMIMUM

cultor
ALEXANDER

VIRO Admodum Reverendo atque Præclarissimo,
Dn Mag. PETR. NIC. MATHESIO,
Pastori & Præposito in Pyhäjoki Longe meritissimo gravissimoque, Fautori omni veneratione ad cineres
usque colendo.

VIRO Plurimum Reverendo atque Præclarissimo,
Dn. Mag. HENR. WALLENBORG,
Pastori in Lillkyro Dignissimo, Fautori pia mente in æternum venerando,

VIRO Plurimum Reverendo atque Clarissimo,
Dn. ABRAHAM FORTELIO,
Sacellano in Galajoki & Sievi Dignissimo, Avunculi loco sincero animi affectu prosequendo.

VIRO Plurimum Reverendo atque Clarissimo,
Dn. GABRIELI LAGO,
Affini Clarissimo & quovis honoris cultu afficiendo,

tores Optimi, ut venerationis meæ qualemunque
storumque omnium perenni felicitate ad **DEUM**

VESTRORUM

humillimus
FALANDER.

Lands- Secreteraren,
Ädel och Sögattad
Herr JOH. HENR. SPORRNBERG.

Råd- och Handelsmannen i G. Carleby,
Ädel och Sögattad
Herr JACOB FALANDER.

Handelsmannen och Grosseuren i Stockholm,
Ädel och Sögattad
Herr ALEXANDER DONNER,
Handelsmannen i Brahestad,
Sögattad

Herr CARL KRANCK,
Min Högtårade kära Farbroder.

Sptagen, Mine Gunstige Herrar, detta mitt Academiska
Arbete, såsom ett wedermåle af den wördnad och högafr-
ning, hwarmed jag näst trogen önskan för Eder beständiga wäl-
trefnad, skal städse framhärda

Mine Gunstige Herrars

Ödmjukt tjenare
ALEXANDER FALANDER.

§. VII.

An^{te} annu^m & quod excurrit, Divi^{na} adjuvante gratia in parte Differ^{tationis} nostræ priori, quum con^{venientiam} & differentiam homines inter & bruta breviter delineaverimus, jam ipsam præstantiam hominis præ brutis animantibus, quantum vires permittunt, paucis perstringere conabimur. Atque primum ad præstantiam essentialem indagandam nosmet conferimus. Condedit DEUS Sapientissimus hominem anima rationali, facultatibus ornata splendidissimis præstantissimisque, quarum ope non potest non veritates earumque nexus facile perspicere. *Per hanc homo est id quod est, & per hujus absentiam homo hominis & nomen amittit & naturam.* Intellectus, quo instructus est

homo, illum reddit idoneum ad negotia eademque gravissima obeunda riteque administranda. Hinc aliorum dicta, scripta variaque judicia & rationes, nec non omnia facta, res gestas varias integrarum gentium hominumque singulorum, instituta, mores consuetudinesque distincte perspicere & an bona vel mala sint, dijudicare valet. Potest etiam res præteritas sibi tanquam præsentis sistere. Potest denique quod majoris est momenti, ex comparatione idearum earundemque ad se invicem relatione, plane novas atque abstractas formare nec non illas ipsas tum inter se invicem, tum cum aliis comparans, num convenient vel repugnent, judicare (a). Quanta intellectus humani est eminentia, exinde clarissime patescit, quod difficillimas simulque nobilissimas excogitaverit scientias, quas prolixè enumerare, brevitatis proposita non permittit; sufficiat tantum vel quasdam exempli loco proferre. Quis ecclipsin solis in calculum revocavit? Quis ejusdem latitudinem & distantias illas stupendas, quæ inter eundem aliaque corpora cœlestia & tellurem nostram intercedunt, determinavit vel potius dimensus est? Quis denique quietem solis & motum terræ, licet longe aliter nostris appareat oculis, indagando invenivit, nisi intellectus hominis? Quod ad globum nostrum terraqueum attinet, quanta sunt quæ ingenium humanum attentione observavit investigavitque? Quos lapides variaque metallorum genera? Quas arbores herbasque homo in usum suum adhibere valet? Quis artes

tes illas perelegantes, quibus societatem humanam abundare videmus, excogitavit? Quis artem navigandi? Quis artem musicam? Quis typographiam? Quis artem ballisticam? Quis denique res manuaras, certe artificiosas, finxit, nisi homo? Ut plura alia, quæ non possunt non hominem laudibus celebrare illustrissimis, sicco transeamus pede. Tot enim & tanta hæc sunt, ut iisdem ne enumerandis quidem, nedum describendis debitisque coloribus delineandis, vix unius sufficiat vita. Homines quicquid agunt, ad certos referunt fines, mediaque, quibus fines illi obtinendi sunt, sapienter eligunt; bruta autem temere & inconsiderate ad id, quod agunt, ferri, quisquis ad actiones ipsorum vel paululum attendens, facile videt. Præterea mirum quantum hominis præ reliquis animalibus exinde elucescit dignitas, quod actiones hominum omnis coactionis sint immunes, adeo ut homo prout lubet, in omnibus rebus ad agendum vel non agendum & hoc vel illo modo agendum se determinare queat. Voluntas enim hominis, quando ad aliquod suum adhibet consensum, confestim & vel minimo ejusdem nutu omnia corporis membra ad mandata ipsius exsequenda, maxima eademque exactissima conspirant harmonia (d). Et licet corpus hominis vinculis iisdemque artissimis constringeretur, & omnibus, qui unquam excogitari possunt cruciatibus confligeretur, voluntas tamen a nemine cogi potest, & cogitationes ipsius, ne hilum quidem, ut e veritate discedant &

ad aliud consentiant, adigi possunt. Si vel homo cruciatibus afflictionibusque ad aliquam actionem edendam cogi possit, voluntas tamen illam ipsam actionem non approbat nedum ceu bonam appetit, sed eam ob rationem tantum consentit ut majus malum evitare queat. Pulcherrime itaque Cel. D:us Buddeus operationes, inquit, sive intellectum sive voluntatem spectes ita comparatae sunt, ut hominem inter res creatas omnes natura nobis notas, longe nobilissimum praestantissimumque esse demonstrent. Cumque rerum adspectabilium structura admirabilis, pulchritudo & usus omnes in admirationem conjicit, quanto magis mēns nostra conjiciet, quae res omnes fere totius universi complectitur, & per artes varias ejusmodi opera producere potest, quae elegantia & artificio cum naturae operibus quodam modo certent, certe non minus quam illa admiratione digna sunt (e). O quanta in eo splendet generis humani prae brutis animantibus praestantia, quod immortalitate animi sibi gloriari queat! Si hominum veluti brutorum animae cum suis destruerentur corporibus, illud certe miserrimum illis inferret statum, & ardentissimum illud felicitatis desiderium, quod rebus praesentibus in hac vita satiari nequit, non posset non ad instar frugum in defectu humoris succosi marcescere. Hæc immortalitas efficit ut homo gloriam sui Creatoris æternis immortalibusque laudibus concelebrare queat.

- (a) Vid. Jean Francisci Budd. Thes. Theol. de atheismo p. 313. (b) Elegantissime hac de re mentionem facit D. W. Derham in sua Phys. Theol. Lib. 5. Cap. 1. (c) Conf. Budd. Lib. a nobis citatum. (d) Vid. Bernhard Nieventyts rechter gebrach der Welt betrachtung p. 195. & Kryg. nat. Theol. part. I: pag. 207. (e) Conf. Budd. Thes. Theol. de ath. p. 313.

§. VIII.

Delineata in §. antecedente præstantia animæ humanæ, jam etiam corporis humani præ brutorum paucissimis evolvemus. Quando corpus humanum perscrutamur, certe stupenda nobis occurrat admiratio, nam tanta sapientia, arte, elegantia atque harmonia conflatum est, ut nihil in hocce universo reperitur, in quo tantum artificium elucescit & quod tantam meretur admirationem. E recta atque excelsa corporis structura DEUS Optimus hominem præ aliis exornavit animantibus, ut eo melius cælum tanquam suum domicilium & patriam ad quam proficiscitur, contemplari, animumque e rebus caducis & mundanis ad cœlestia & æterna elevare queat. Elegantissime hoc indigitat Cicero: *Sunt, inquit, in terra homines non ut incolæ atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum atque cœlestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet* (a). Cetera animantia, ut pronis capitibus in terram deflexis adstructa esse observamus, ita & terrenis & cadu-

eis illorum adquiescere desiderium sudo clarius ostendunt. Hæc erecta corporis humani constitutio est animæ ipsius in actionibus suis dirigendis peragendisque longe convenientissima. Hæc etiam efficit ut eo commodius & majori cum promptitudine ad omnia circumspicere omnesque eventus & pericula, si quæ immineant, evitare queat. Præterea o quam admiranda in faciebus hominum fulgeat Majestas, quanta dignitas & venustas, quanta eminentia & elegantia, quæ non potest non præstare tiam longe maximam illis comparare! Reliquorum vero animalium vultus quoad maximam partem formositate & pulchritudine destituuntur. En quanta varietas summa admiratione digna, in faciebus singulorum hominum observatur! Quanta quoque utilitas, quæ ex ista redundat varietate! Nam quantum ad omnes actiones humanas ut pacta, contractus aliasque inventiones conferant, nemo qui modo rei indolem genuina mentis trutina pensitaverit, ignorabit. Ut de varietate vocum, quæ ad perfectionem hominis promovendam, mirum quantum conspirat, nihil dicamus. Brutis vero animalibus talis non adest nec vultuum neque vocum varietas, sed omnia & singula fere individua ejusdem speciei, tam quoad ipsam corporis structuram quam etiam voces, pari passu ambulant. His accedit adhuc illud quod perfectionem corporis humani longissime auget, nimirum quod exstruxerit DEUS hominem manibus, quarum auxilio ad res conficiendas certe splendoras mira feruntur prom-

ptomitutine; in quibus etiam eminet ars illa per-
elegans scribendi, qua cogitata sua ex uno orbis
termino ad alium & quidem circa totam tellurem
transmittere potest. Brutis, quoniam intellectu de-
stituantur, Creator Sapientissimus nullas dedit ma-
nus, homines autem, qui soli intellectu sibi gloriari
possunt, manibus instruxit, ut finibus ipsis injun-
ctis sufficiant obtinendis. In hanc rem præter
multa alia more suo eleganter differit Cel. D:nus
Budd. *Cum ad alium eumque nobiliorem finem homo
conditus esset, membra quoque quæ ei facerent eique
propria essent, ipsi concessa sunt (b).* Et licet omnia
quæ faciunt, manibus præstare nequeant, ejusmo-
di tamen instrumenta, quibus res subtilissimas &
insimul elegantissimas difficillimasque efficiunt,
manibus conficere possunt. Hinc pulcherrime Lu-
dovicus Vives Valent. *Homo tot artes manu excer-
cet, tam varia profert, tot opera admiranda magno
ingenio inventa & exculpta (c).* Et Cicero: *Quam
vero aptas, quamque multarum artium ministras ma-
nus natura homini dedit! Digitorum enim contractus
facilis, facilisque porrectio propter molles commissuras,
& artus, nullo in motu laborat. Itaque ad pingen-
dum, ad fingendum, ad scalpendum, ad nervorum lici-
endos sonos ac tiliarum apta manus est, admotione di-
gitorum. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis, cul-
tus dico agrorum exstractionesque tectorum, tegumenta
corporum vel texta vel suta, omnemque fabricam æ-
ris & ferri: ex quo intelligitur, ad inventa animo,
percepta sensibus, adhibitis opificum manibus, omnia*
nos

nos consecutos, ut tecti, ut vestiti, ut salvi esse possimus; urbes muros domicilia, delubra haberemus (d). Paucis ut multa complectar: omne quodcumque tam ad salutem hominis promovendam eumque ad felicissimum reddendam, quam ad immortale decus illi ipsi comparandum excogitari potest, maxima cum copia DEUS optimus homini largitus est.

-
- (a) Vid. Cic. de natura Deor. Lib. II. Cap. LVI. (b) Conf. Budd. Theol. de ath. p. 310, 311. (c) Vid. Lud. Viv. Walent. de veritate fidei Christi, p. 140. (d) Vid. Cic. de nat. Deor. Lib. III. Cap. LX. Eleganter quoque D. Kryg. i. r. desen. af sin nat. Theol. de præstantia corporis humani & præcipue de manuum excellentia. loquitur, nec non D. Derh. in sua Phys. Theol. Lib. V. Cap. II.

§. IX.

Adstructa essentiali hominis præ brutis excellentia, jam ut ad accidentalem disquirendam, nosmet accingamus, instituti postulat ordo. Finem creationis hujus universi esse gloriæ Divinæ manifestationem & felicitatem creaturarum rationalium, jam dudum extra omnem dubitationis aleam positum est. Nam DEUS cum sit ens Perfectissimum, non potest non gloriam suam maxime appetere; & consequenter cum sit optimum & jam ab æterno se vi-

se videret beatissimum, eandem quoque aliis quatenus in entia finita cadere potest, communicare voluit beatitudinem: natura enim boni ita comparata est, ut bonitatis suæ thesauros longe lateque diffundat aliisque impertiatur. Prævidit itaque Creator Sapientissimus gloriam ipsius a mutis illustrari non posse animantibus. Alia ergo ut crearet necesse habuit, nimirum capaciora tantæ felicitatis. Eam ob rem hominem tantis perfectionibus condidit, ut perfectiones Divinas posset cognoscere, easdemque summis laudibus celebrare, nec non suam promovere felicitatem, ut ex illis quæ in antecedentibus attulimus plus satis apparet. Quum igitur homo ad tantum & tam egregium finem, ac gloriæ Divinæ manifestatio est, conditus sit, prona fuit consequentia, illum brutis animantibus longe esse nobiliorem præstantioremque. Si ad creationem hominis & brutorum oculos nostros convertamus, certe & in hoc momento summam hominis præ brutis apparere præstantiam, nemo nisi in hirsutissima absurditatem monstra incidat, dubitare potest. Nam antequam homo in theatrum hujus mundi prodiret, omnia quæcunque ad felicitatem ipsius promovendam & delectationem illi adferendam inveniri possunt, apparatus fuerunt, & quasi expectarunt hominem ut suum Regem & Principem, qui hæc omnia gubernaret & cujus potestate sese subicerent. Et demum quum ex fasciis nihili in præsens introducendus esset universum, deliberato consilio hoc factum est totius S. Sanctæ Trinitatis (a). Bruta

autem quando creanda essent, jussit Potentia Creatrix ut secundum genus & speciem suam hominum in usum existerent & in hujus universi prodirent theatrum. En quanta præstantia hominis, quanta gloria & dignitas exinde patet, quod secundum imaginem DEI conditus sit, hoc est, quod sapientia & justitia hominis concreata, etsi finitæ, fuerint quasi imagines DEI sapientiæ & justitiæ. Ut taceamus dominium in ceteras res, quod erat quasi species potentiæ Divinæ.

(*) vid. Genes. Cap. I, v. 36.

§. X.

Creatus est homo propter se suamque felicitatem, bruta vero propter hominem. Homo, ut jam ex antecedentibus patet, viribus gaudet discernendi bonum a malo verumque a falso. Gloriarī quoque potest quod notitiam de ædificio & spectaculo hujus mundi, de se ipso, imo etiam de suo Creatore ejusque voluntate, secundum quam actiones suas dirigere tenetur, facillime sibi comparare queat, hoc est, quod maxima & gravissima negotia administrare, nec non opera Divina, immortalī pompa coruscantia, spectare valeat. Homo itaque qui talibus exornatus est facultatibus, existentiam suam felicem censere & delectationem exinde capere

perē potest. Bruta animantia e contrario non propter se, sed propter hominem condita esse, quisquis haud ignorat. Nam hæc nihil perpendere valent, sed instinctu quodam cæco, sine ulla ratione, judicio & consilio, ad illas feruntur actiones, ad quas edendas a Creatore ordinata sunt. Et licet in quibusdam animalibus admirandam observemus calliditatem docilitatemque, exinde tamen nimis præcipitanter, illa ratione esse instructa, argumentaretur; eam autem ob rationem, quædam præ ceteris provida Divina cura majori prospexit docilitate, ut eo melius se conservare & hominum commodis inservire queant. Non itaque judicare valent, ad quod & quam ob causam vita illis concessa sit, nec mundum, nec se ipsa neque suum Creatorem cognoscunt, nec denique suas actiones ad certos fines dirigere possunt. Edere & bibere & genus propagare suum, sunt illæ actiones fere omnes, quibus bruta animantia occupantur & necessitate quadam naturæ feruntur. Quis autem tam horrendis absurditatum monstris esset fasciatus, ut illa ipsa eam ob rationem saltem vitam gerere balbutiret? Hoc certe perinde foret, ac velle adstruere bruta animantia sine ullo fine intento esse creata. Quum igitur sibi ipsis prodesse & laudibus suum Creatorem concelebrare nequeant, prono quasi fluit alveo, alium esse finem ad quem condita sunt, id est, necessario dari alios, quibus utilitatem adferunt & propter quos existunt, nam alias frustra essent condita. Et quis alius esset hic finis,

quam utilitas hominum? Hominem enim solum bruta ad necessarium vitæ usum cultumque accommodare posse, experientia quoque testatur. Qui præterea brutorum conditionem & naturam considerat, facillime deprehendet omnem illorum laborem & operam omnesque actiones eo tendere, ut hominibus inservire queant. Nullum ex vita sua habent usum, sed propter hominum utilitatem existunt, & absque illis nihil prodesse. Quid quæso esset mundus & totus hicce terrarum orbis longe splendidissimus sine homine? Nihil certe aliud quam asylum ignorantiae, solitudo admodum horrida & quasi domus sine incolis. Quid esset navis sine rectori, & quid exercitus in prælio sine duce? Pari ratione quoque mundus sine hominibus. Quid denique esset in mundo apparatus ille elegantissimus puta omnes res creatæ animatæ & inanimatæ sine homine? Certe ut ita dicamus, ceu fuppellestilia sine aliquo qui illis uteretur? Quis gloriam Divinam promoveret bonitatemque laudibus extolleret? Quis beneficia Creatoris longe maxima deprædicaret eumque submissa veneratione coleret & adoraret? Quem in finem DEUS mundum condidisset? Omnibus latissime patet, quod Summum Numen brutis animantibus ad certos fines consequendos magnam indiderit inclinationem; hanc autem necesse & non sponte sequuntur. Et quamvis volatilia multa cum arte & solertia nidos suos construant; eosdem tamen faciunt uno eodemque modo sine ulla eruditione exercitioque, saltem ab
instin-

instinctu naturali. Aranea vix ovo exclusa telam suam solitam contexere incipit, etsi hoc nunquam antea factum esse viderit. Puleherrime itaque Seneca: *nascitur ars ista non discitur.*

§. XI.

Quando eminentiam hominis, quæ illi ex socialitate & vita civili profluit, nostræ subicimus considerationi, facillime convincimur eandem varii esse generis maximique ponderis, quod gratis dictum, nemo nisi in horrida ignorantiae barathra præceps ruat, contenderit. Ne autem limites brevitatæ propositæ transeamus, & dissertatio nostra in magnum excrescat volumen, sufficiat tantum vel potissima, ex quibus non potest non intelligi allatam veritatem sua eademque evidentissima radiare luce, in medium proferre. In vita humana elucescit ordo isdemque elegantissimus, nam gaudet societas hominum aliquo superiori, qui leges ad quarum præscriptum actiones omnium sunt instituendæ, proponit. Quisvis heic certas habet actiones certaque officia & negotia, ita ut alius negotiis alterius se non immiscat, sed suo fungatur munere, quo fit ut omnis confusio evitari queat. Bruta vero sine lege & ordine vivunt & in tenebris involvuntur densissimis. In vita humana floret pax & tranquillitas, bruta autem rapinis cæ-

dibusque semper exponuntur, quia animal robu-
 sius infirmius devorat & ruinam eidem citius se-
 rius accelerat. Unde quis nisi jovem pro junone
 amplectatur intelligit quantum genus nostrum præ
 brutis animantibus etiam hac in re emineat. Lo-
 quelæ usu, quo bruta destituuntur, non possunt
 non homines admiranda cum dexteritate cogitata
 & animi sui sensa aliis communicare, & quidem
 grandibus verbis & splendido dicendi genere suum
 sermonem tanquam sale & prætiosissimis aromatis
 adpersis, suavissime condire. Sed quod longe ma-
 joris est momenti, possunt quoque cum Creatore
 suo jucundissimum instituere colloquium eumque exi-
 miis celebrare laudibus. Tanta itaque loquelæ est
 præstantia, ut sine eadem tota hæc mortalium
 scena summa cum miseria interitum deploraret
 suum. Possunt præterea homines eruditionem soli-
 dissimam vastissimamque sibi comparare, cujus ope
 ad res obeundas difficillimas præstantissimasque ad-
 miranda feruntur alacritate promptitudineque. Pa-
 tet hoc sùdo clarius vel exinde quod varias scienti-
 as earundemque intima secretissimaque adyta exa-
 cte perlustrari queant, easque ad magnum jam e-
 vexerint fastigium. Bruta autem eo usque progre-
 di nequeunt, ut aliquam disciplinam vel totam vel
 aliquam partem addiscere possent (a). Dignitas ho-
 minis mirum quantum exinde quoque patescit,
 quod gaudeat facultate canendi, ita ut vocem su-
 am vario modo secundum certum tonum, ambro-
 sia mirifica ornatum, flectere, nec non cantionibus
 suis

fuis religioſis DEUM collaudere queat. Animantibus brutis, licet hæc prorsus non deneganda ſit facultas, longiſſimo tamen illorum ab hominis cantione diſtat intervallo. Nam ad certum tonum, ut homo, vocem ſuam redigere nequeunt, & tanta ſvavitas, lepor & ſymmetria, quæ in hominis cantione ineſt, minime in eorum obſervatur, multo minus DEO collaudando hymnos contexere valent.

(a) Vid. Val. Pſych. Rat. §. 296.

§. XII.

Jam inſtituti poſtulat ratio, ut ad præſtantiam hominis præ aliis animantibus exinde deductam, quod omnes res creatæ inanimatæ quoque hominum in uſum conditæ ſint, nos pergamus delineandam. Tota hæc artificioſa & ſplendida univerſi compages ad utilitatem hominum maxime conſpirat. Si ſyſtematis hujus mundani magnitudinem, omnium elegantiffimam harmoniam nec non pulcherrimam diſpoſitionem contemplanur: ſi inquam latitudinem cœli ejusque ſollemnem apparatus, cujus amplitudo tanta eſt, ut nemo mortalium cogitationi aſſequi valeat, certe non aliter poſſumus quam gaudio exultare & inſimul admiratione venera-

nerationeque erga DEUM perfundi maxima devo-
tissimaque. Sol, lumen illud totius universi longe
splendidissimum suavissimumque, hominibus impri-
mis utilitatem præstat maximam. Nam totum hunc-
ce terrarum orbem collustrat omnibusque ejusdem
incolis jucundissimum præbet habitaculum. Luna
noctem reddit lucidam & iter facientibus prodest ma-
xime. Omnia elementa insignia atque egregia ho-
minibus præstant commoda, hi quoque summa
cum excellentia solertiaque illis uti possunt. Præ-
ter hoc quod auxilio ignis varia instrumenta, ad
œconomiam & rem militarem nec non ad artium
varii generis incrementum necessaria, aliaque fere
innumerabilia conficiant, excogitarunt quoque va-
rias machinas easdemque artificiosissimas, quæ sa-
tis superque ob oculos ponunt, quanta in ingenio
humano eluceat præstantia. Admiratione certe di-
gna censenda est ingenii humani vis, quod inve-
nerit ejusmodi machinas, quæ vi ignis ingentem
copiam aquæ evehere nec non furorem ignis æ-
dificia destruentem, alio igne repellere & suppri-
mere possunt. Neminem latet quam sapienter ho-
mines aquam ad commodum suum promovendum
convertant. Quanta cum solertia ventos ad utili-
tatem suam applicant? Tanta quidem, ut ope
ventorum ab una mundi parte ad alteram & to-
tum terrarum orbem iter facere & navigare queant.
Hæc vero omnia, bruta ne concipere quidem ne-
dum facere valent. De terra quid dicamus? Ne-
mo nisi crassis ignorantia tenebris involutus, ne-
scit

scit quantum hominibus præstat usum, & quanta cum sagacitate eadem utuntur. Ut plura alia silentio prætereamus. Si itaque quid pulchrum, si quid amabile, si denique quid magnificum in rerum natura suspiciatur, præclarum certe est hominis ingenium, quo tam admirandas & splendidas res in medium proferre valet. Quando creaturas animatas perlustramus, facillime perspicimus, illas maximum hominibus adhibere usum, quod vel hæcce verba elegantissima, quæ testimonii loco proferre lubet, non possunt non plus satis indigitare.

“Tigrar, Loar, Biörnar, Råfvar, Hårmeliner bår
 “ra fram sina dyrbare skinn androm, (id est,
 “Människom) til nytta. Hundar måste hela dagen
 “ut jaga rådiuret eller Haren, at Människan må
 “nyttia dem til sin födo: sjelfva hafva de minsta
 “vinsten af sit arbete. Gråffvinet drifver Kaninen
 “utur sina miner, Människan til tienst. Håsten,
 “Elephanten, Camelen måste bår de tyngsta bördor:
 “Oxen draga plojen: Koen miölka; Fåret
 “båra fram ull: Renen draga achian: Svinet och
 “Igelkotten plöja jorden: Mullvaden upkafta myllan,
 “at grås och örter i hånne lättare må kunna få sig:
 “Falken fånga foglar åt Människan;
 “Hönan föda oss med ägg; Tuppen upväcka oss
 “om första mårgonen; Göken och Lårkan om dagen;
 “Traften om morgonen och aftonen; Nåktergalen siunga
 “ocklqvåda för oss om natten. Påfoglen glimma med
 “sine gyllende fiådrar at fånga våra ögon. De måsta foglar såsom Stor-
 C kar,

kar, Tranor, Hågrar, Giåsf, Svaner, Ånder, Starar, Bofinkar måste flytta årligen om våhren hit til oss i Norden; ömsa sina quarter mot hösten åt de södre verdens länder, at de måge falla flere folkslag i händer. Fiskarna måste fly från det säkra hafsens afgrund, hvart år up til de osäkra stränder upftiga, i floderne fara från den ena stranden til den andra, efter månader och dagar, at de hopetals måge af diuren foglar och oss fångas. Vrak foglarne ställas hundrader i leder på flacka fiöarne och såsom en not måste drifva fiskarna i stranden at de där lättare af oss fångas måtte. Fiskmåforne måste hela dagen flyga öfver vatnet, at gifva tilkänna hvar fisken under vatten ligger förborgad. Syrianske flugan skal lysa om natten at vi af dess lius se måge. Silkesmasken spinna så lång tråd at vi måge klådas. Biet med så stor möda hopfuga honung för vår läckra tunga. Hafvet sielf genom ebb och flod måste dageligen kasta til stranden högar af snäckor, ostror, hummer, alt til människans tienst (a).

(a) Vid. Dn. Arch. Linnæi Tal om märkvärdighet uti insecterne. p. 4. 5.

§. XIII.

Breviter adhuc perstringere conabimur illa; in quibus bruta animantia quasdam præ hominibus

bus habere videntur prærogativas. Homines quando in scenam hanc prodeunt, tanta exponuntur imbecillitate, ut sine auxilio aliorum vivere nequeant. Nam præter hoc quod vestibus, quibus vim frigoris & injuriam aëris repellere possent, destituantur, ad victum sibi acquirendum felicitatemque suam promovendam plane quoque sunt inepti. Bruta autem suffragante experientia, mox quando in universum hoc projiciuntur, alimentum sibi quærere possunt & a natura vestibus apparatus sunt. Sed quando hoc argumentum penitus ponderatur, non potest non præstantia hominis in eodem elucescere. Quod homines recens nati tanta laborent infirmitate, socialitatis exinde evidenter apparet necessitas, nam sine socialitate homo non modo foret miserrimus, verum quoque frustra existeret. Præterea quod homines in hujus mundi spectaculum nudi prodeant, in eo etiam præstantia eorum & beneficium Creatoris elucet uberrimum. Nam, quum ad Dominum reliquorum animantium creatus, nobilioribusque præ aliis exornatus sit facultatibus homo, voluit Bonitas Creatrix, ut in vestibus quoque earundemque varietate ipsius præ aliis emereret præstantia. Beneficium certe est sat magnum quod vestes pro diversitate temporum mutare easdemque secundum lubitum sibi conficere queat. Hoc autem minime facere posset, si natura illum vestibus prospexisset. Homo itaque, qui magno & eximio gaudet ingenii acumine, multa ad corpora sua contra vim frigoris aërisque con-

fervanda necessaria invenire potest, & manibus, quæ sunt instrumenta ad omnia longe paratissima, vestimenta prætiolissima sibi conficere, nec non varia ædificiorum genera, multa arte & elegantia ornata, exstruere valet. In eo etiam bruta præ hominibus habere videntur prærogativam, quod magnitudine corporis, fortitudine, velocitate, levitate & inferioribus animæ facultatibus hominibus antecellant; sed huic objectioni sufficiant verba hæcce D. Arch. Linn., quæ ita sonant: "Naturen har icke gifvit oss rifvande klor och glupske tänder, som Tigrar, men förståndet har lärt de. la kött och ben bättre än de. Vi hafvomej fått den styrka som Elefanten; men vettet lärt tåmja den starkaste. Vi hafvomej fått så snällt lopp som Haren; men snillet lärt fånga den snålaste. Vi hafvomej fått händer at grafva genom jorden som mullvaden, men eftertankan lärt genomgrafva hårda hållebårgen. Vi hafvomej fått fenor och spol som Fiskarne; dock har vår hjerena lärt oss simma til bägge Indierne. Vi hafvomej fått vingar som Föglarne, dock har uträckningen lärt taga neder foglen utu skyarne. Vi hafvomej fått ögon skärpe som Loen; men omtankan lärt genom Tuber se fläckar i planeterne och genom microscoper se ådrorne i Lusen. Vi hafvomej fått rytande mål som Lejonet, dock lärt genom Tubas stentorias, klockor och stycken dundra mer. Vi hafvomej fått hörsel som villsvinet; dock genom Tubam acustica."

"sticam förmått höra nogare. Är altså förnuftet
 "det ädlaste GUD och naturen gifvit männi-
 "skan, hvarmed vi så högt öfvergå alla andra
 "skapade ting (a).

(a) Vid. Arch. Linn. Tal om mårtvärdighet uti insek-
 terne p. 8. 9.

§. XIV.

Quid autem hæc omnia, licet & præstantiam
 hominis præ brutis animantibus plus satis arguant,
 quando illa, quæ adhuc supersunt, consideramus,
 quæque tanti sunt ponderis, ut iisdem indagandis
 deprædicandisque mortalium vires haud sufficiant?
 DEUS, ceu summum bonum, in quo omnes per-
 fectiones & realitates infinita eademque exactissi-
 ma consentiunt harmonia, tanti æstimavit homi-
 nem, ut quando per lapsum illum lugubrem &
 nunquam satis deplorandum, in peccatum & sum-
 mam incidit miseriam, se ipsum propter salutem
 ejus morte crudelissima affici permiserit. Hoc cer-
 te est argumentum quod non potest non dignita-
 tem & præstantiam hominis maxime deprædicare.
 En quanta in eo eluceat præstantia, quod licet
 corpora hominum putrescant & ad pulverem redi-
 gantur, de hoc tamen sibi gloriari queunt, quod
 iterum resurgant & gloriosis immortalibusque cor-
 pori-

poribus induantur. Hinc quamvis artificiosissimum hoc ac vastissimum mundi systema & insimul omnia quæ in eo reperiuntur, intereant, homines tamen soli existentiam suam continuant. Illi enim de altera post hanc, meliori & æterna vita sibi gratulari possunt, ubi in cœlestibus illis domiciliis, jucundissima cum suo Creatore communione beatitudineque fruuntur nunquam terminanda. Tanta hominis præ aliis animantibus est dignitas. Sed propter rationes easdemque gravissimas, jam vela contrahimus. Faxit DEUS Clementissimus, ut homines facultatibus & viribus suis nobilissimis ita utantur, ut gloria ipsius in sæcula sæculorum promoveri & concelebrari queat.

